

kati
tervo
tyttö
joka
olin

Romaani

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Tekijä kiittää Jenny ja Antti Wihurin rahastoa,
Otavan Kirjasäätiötä sekä Taikea saamastaan tuesta.

© Kati Tervo ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

ISBN 978-951-1-38228-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Kissa istuu ikkunalla
kutoo pientä sukkaa
Älä itke tyttörukka
itkus menee hukkaan

Ensimmäinen muistovihko

1

Helmi hyppäsi opettajanpöydälle istumaan käsiensä päälle. Sieltä hän katseli meitä korvan takaa valahtelevan tukkansa lomitse. Hän muistutti suurisilmäistä ja meikitöntä Twiggyä. Kun hän heilutteli jalkojaan, oikean jalan beige polvisukka hiipi kohti nilkkaa ja meni makkaralle.

Helmi oli meidän uusi kuvismaikkamme. Hän nielaisi, punastui ja sanoi miltei kuiskaten, että tämä oli hänen ensimmäinen työpaikkansa. Hän oli valmistunut keväällä. Kädet nykivät kotelomallisen liivimekon suoraksi, kun hän nousi seisomaan ja käveli kopisevilla ja linttaisilla kengillään pulpettirivistöjen välissä luokan edestä taakse ja takaisin.

Helmi kertoi, mitä kaikkea hän halusi meille opettaa. Hän ei vain antaisi tehtäviä, vaan kävisimme retkillä taidenäyttelyissä ja museoissa. Hän halusi opettaa meille taidehistoriaa, mutta myös uusia tapoja tehdä ja nähdä taidetta. Jos rehtori antaisi luvan, hän alkaisi vetää torstai-iltaisin koululla taidekerhoa. Sinne kaikki halukkaat olisivat tervetulleita.

Ihoni nukka pörhisty ja unohdin, että pulpettini yläpuolella loisteputki särisi ja välähteli. Tätä se oli tiennyt, kun aamulla bussia odottaessa minut ohitti keltainen kupla.

Eikä Helmi enää ensimmäisen tunnin jälkeen hämmennytynyt meidän seurassamme. Paitsi joskus sentään, kun luokan pojat häntä härnäisivät.

Helmi herätti kipinän.

2

Äiti huusi yläkertaan. Huoneessa, missä hän ompeli Amekkoja ja silitti iltaisin isän paitoja, paloi jo lamppu, jonka valo sokaisi ja söi värit. Äiti ojensi käteeni pienet mustat lasit, jotka kiinnitin silmille vetämällä takaraivon taakse kuminauhan. Valoa ei saanut katsoa paljain silmin. Istuuduin häikäisyyn lasit päässä ja paljain hajareisin. Äiti viritti munakellon soimaan viiden minuutin päähän. Kun kello pärähtäisi, hoito olisi ohi.

Ihotautilääkäri oli suositellut kutiavan ihottuman hoitoon alppiaurinkolamppua. Niin kauas kuin muistin, jaloissa oli ollut talvisin röhelmiä. Kesällä iho oli siloisempi.

Kun odotin ikuisuusminuuttien kulumista, ajattelin pikkui-Heidiä Alpeilla. Lampusta säteili aurinko vuorilta saakka.

Äiti palasi huoneeseen, kyykistyi ja nykäisi töpselin seinästä. Huoneen ääriviivat ja esineet erottuivat niin kuin niitten pitikin.

3

Satutin nukkeani. Työnsin barbilleni nuppineulat näneiksi ja peittelin sen vaatteiden alle komeron perälle. Siihen loppui se leikki.

Halusin herätä eloon. Pungeta kotelostani kuin perhonen. Muotouduin uudeksi, tunnistamattomaksi, oudoksi.

Muutamia vuosia aiemmin leikin kansakoulukaverini Paulan kanssa saunakamarissa Jayne Mansfieldiä toppaamalla pyyhkeitä puseron sisään. Vinguimme ja vääntelehdimme peilin edessä, kuten olimme nähneet filmitähden elokuvassa tekevän. Kun Paula pyöräili käymään, hänen piti ohittaa Puutarhatie ja suuret kasvihuoneet, joissa kasvatettiin neilikoita, ja ylittää Jorvaksentie Varubodenin sekatarvakaupan kohdalta.

Ensimmäiset rintaliivini olivat oliivinvihreät, niitten pit-sinen reuna pisteli ihoa. Ajattelin niitä koko ajan. Kun riisuin ne iltaisin, tunsin ne vielä pitkään ylläni.

Äiti oli ollut mukana, kun kävimme ostamassa ne Kaivopi-han Lollosta. Sovituskopit sijaitsivat myymälän pohja-kerroksessa. Laskeuduimme sinne. Yritin olla katsomatta

itseäni peilistä. Halusin vain pian kopista ja kaupasta ulos. Kotimatalla puristin kädessäni pepitaruutuista mustavalkoista pussia. Siinä oli punainen ruusu, myymälän tunnus.

Seuraavana aamuna puin liivit päälleni. Tuntui, että koulussa kaikki huomasivat ne ja puhuivat niistä. Oli niin epä-mukava olo, että olisin halunnut juosta luokasta pihalle parkumaan. Totuin pian ja lopulta unohdin ne.

Kasvaminen nipisteli ja kolotteli, kauhistutti, silti halusin sitä.

4

Menneen kesän sateisena päivänä huvilan vintillä oli tuoksunut väreiltä. Minkä pilvet imaisivat valoa, sen pystyi puristamaan tuubista. Olin ostanut Wulffilta valmiita maalauspohjia ja halvimpia öljyvärejä. Uusi kaverini Helena oli tullut saaresta seurakseni maalaamaan, kun oli paljastunut, että hänkin harrasti taidetta.

Helenan isä oli ostanut vanhan saarivuilan sukulaiseltani, joka oli riitaantunut muitten sukulaisten kanssa eikä halunnut enää jakaa kesiään heidän naapurinaan. Helenan perhe oli muuttanut Hesasta Haukilahteen. Helena oli vaihtamassa koulua ja tulossa samalle luokalle. Niin meistä tuli ensin kesänaapureita ja sitten luokkakavereita.

Näin jo kaukaa meidän saunarannastamme Helenan kävelvän puusiltaa pitkin saareen, kun he saapuivat ensimmäistä kertaa lomille Näsijärvelle. Hänellä oli päällään mustavalkoinen op-mekko. En ollut ennen nähnyt mitään niin huisia vaatetta ikäiselläni työllä. Helena oli jo pieni nainen. Itse olin honkkelo vasikka pitkine kinttuineni.

Ahersimme ison pöydän ääressä tärpätin ja pellavaöljyn tuoksussa. Sade ropisi kattoon. Kuuro yltyi ja vaimeni. Maalasin puuta ja metsää, Helena kukkia. Kun hän oli saanut työnsä valmiiksi, hän siirtyi viereeni katsomaan, mitä olin sutimassa, ja tuhahti, etten voinut maalata niin kuin maalasin. Se oli vastoin kaikkia sääntöjä. Mistä säännöistä hän puhui? Hän oli käynyt tyttökoulua, jonka kuvismaikka oli selvittänyt sommittelun ja perspektiivin alkeet heille jo ajat sitten. Ei puuta voinut maalata, niin kuin olin tehnyt. Se oli paitsi mahdotonta myös kiellettyä. Ei puun latvaa voinut rajata kuvasta pois. Latvaton puu oli väärin. Loukkaannuin, kun hän hyökkäsi puutani ja minua vastaan. Meni maku maalaamiseen siltä päivältä. Helenalla oli hemmetin varmat mielipiteet. En ollut varma, halusinko noudattaa hänen sääntöjään. Eikö taide ollutkaan vapautta? Eikö saanutkaan tehdä oman pään mukaan?

Äiti kutsui alas keittiöön syömään lettuja. Hän oli hakenut maalaistalosta muniä ja hinkillisen maitoa. Äiti huokaisi, että nestekaasu oli juuri ja juuri riittänyt lettupinosten paistamiseen. Isä oli lähtenyt hakemaan autolla uutta kaasupulloa huoltoasemalta. Letut olivat pitsisiä ja suloisia. Helena söi vain kaksi, koska oli hieno ihminen.

5

Seuraavalla viikolla Helena yllätti. Hän osasi piirtää paperinukkeja. Heidän entisen kotinsa yläkerran naapurin lukio-laistytöllä oli ollut hienot kokoelmat filmitähtinukkeja kimaltevine garderobeineen. Niitä Helena oli tutkinut ja ihastellut, kun oli siellä kyläillyt ja kuunnellut kongista kalina kali ni bananaa.

Helena loihti minut haaveitteni mukaisena aikuisena. Sain toivoa millaiset hiukset minulla olisi – pitkät ja löysällä nutturalla. Sain myös miehen mittatilaustyönä. Miehen nimi oli Peter. Olin suurperheen äiti ja mieheni oli kuvataiteilija ja hänellä oli viikset. Asuimme mansardikattoisessa talossa unelmien puutarhan ympäröimänä.

Piirsin nukkeminälleni erilaisia maximekkoja ja maata viistäviä takkeja. Se oli hauskaa samalla tavalla kuin suunnitella paperille oman huoneen sisustusta, vaihdella huonekalujen paikkaa ja värejä.

Helenan miehen nimi oli Alex, The Box Topsin laulajan mukaan. The Letter oli meidän yhteinen suosikki-

kappaleemme. Alex kähisi sen ihanasti. Helena oli sairaanhoitaja ja hänen miehensä oli sydänkirurgi.

Kun vanha kaverini Paula oli meillä kesävieraana, hänkin sai Helenan taitavasta kynästä oman hahmonsä ja haavemiehen. Paula-nukella oli valkoinen nahkahousupuku ja punainen avoauto ja mies toimi diplomaattina. Paula oli pitkä, laiha ja kuvauksellinen. Kaikki vaatteet sopivat hänelle, niin kotelot kuin vekkiahameet. Paulasta olisi ollut lentoemännäksi tai valokuvamalliksi.

Hän ei hienostellut ruuan suhteen kuten Helena, vaan ahmi äitinsä valmistamaa ossobuccoa, thüringerinmakkaraa, keittoja, paistettua kalaa, isänsä pyytämiä kampeloita, makaronilaatikkoa. Lisäksi tämä kapea kaverini söi hopeatoffeeta, jimejä, dacapoja, geishaa, fazerinoja, twistejä ja sukulakuja.

Emme leikkineet nukeilla, mutta piirtämisen lomassa juttelimme ja maalailimme eteemme tulevaisuudenkuvia. Kesälomalla maalla pojat olivat paperia. Kun syksyllä koulu alkoi, ne olivat todellisia ja niitä näki joka päivä.

6

Halusin reiät. Ensin äiti vastusti, koska hänellä itsellään ei sellaisia ollut koskaan korvissaan ollut. Sanoin, että kaikilla muilla luokan tytöillä jo oli. Äiti taipui, ja suuntausin koulun jälkeen Helenan kanssa Tapiolan ostarille kulta-sepänliikkeeseen.

Rei'ittäminen kirpaisi. Seppä laittoi korviini pienet kul-
taiset harjoitusrenkaat, joita piti pyöräytellä päivittäin, jotta
reiästä tulisi hyvä eikä iho tulehtuisi. Olin pollea rinkulois-
tani, olinhan luokan eka, jolla sellaiset oli. Helena oli toka.
Toisen korvan nipukka tulehtui parissa päivässä. Äiti hoiti
sitä desinfointiaineella. Se kirveli. Iho rauhoittui ja pian sain
ihan oikeat korvarenkaat. Helena oli selvinnyt vähemmällä,
mutta häntä hieman kadutti tällainen turhamaisuus.

Tytöissä syntyi kuhinaa, kun luokanvalvoja kertoi, että
koululle tulisi kosmetologi kertomaan meille ihonhoidosta
ja meikkaamisesta. Kukaan ei halunnut jäädä kotiin sinä
iltana. Ruskeasilmäisille kosmetologi suositteli vaaleansinistä
tai turkoosia luomiväriä. Jokaista neuvottiin.

Kun tuli vuoroni, hänen katseensa tarrasi leveisiin ja tummiin kulmakarvoihini. Noille mä tekisin kyllä jotain. Ennen kuin huomasin estellä, hän istutti minut alas ja alkoi nyppiä kulmia kapeammiksi. Se sattui. Kun hän oli kyninyt ensimmäisen, hän siirtyi repimään toista. Helena sai samanlaisen ohennuskäsittelyn.

Painuimme tyttöjen vessaan tutkimaan peilistä, miltä näytimme uudessa lookissamme. Karvojen alta paljastunut iho oli ärtynyt ja punoitti. Kohottelimme uusia kaariamme ja hoimme eniten itsellemme, että olimme hemmetin hyvännäköisiä.

Aloimme pitää toistemme hiuksista huolta. Pyysin Helena istumaan paikallaan, selkä suorana. Saksin hänen tummasta tukastaan pois pari senttiä kamman avulla. Helenan tukkaa oli helppo leikata, koska se oli niin sileä, kuin mustan kahvin väristä silkkiä. Kun Helenan pää oli valmis, hän lyhensi minun hiuksiani. Etsimme valoa vasten kaksihaaraisia. Inhosimme niitä.

7

Seuraavalla viikolla Taidekerhon pojat taisivat huomata meidät ekaa kertaa kunnolla, joten se kaikki oli ollut kärsimyksen arvoista. Kerhoilta oli viikon kohokohta. Saimme nauttia Helmin ja samanhenkisten kavereitten seurasta ja oppia taiteen tekemisestä aina jotain uutta. Huomasin melkein heti, etten ollut kauhean taitava. Menin lukkoon muiden joukossa.

Olin ihastunut kiharatukkaiseen poikaan, ja vilkuilimme toisiamme tuon tuosta. Poika sai siitä intoa omaan työhönsä, kun taas minä en edennyt valkoisen paperini äärellä. Olin täynnä ihastumisen kihelmöintiä ja kiemurtelemaan pistävää tunnetta. Minua ympäröi vaaleanpunainen usva.

Kotona omassa huoneessa paikkasin luovuuden kaipuuta. Piirsin värikyinillä muotokuvia varhaisrenessanssin aikaisista ritareista. Kopioin niitä taidekirjasta, jonka olin lainannut Tapiolan kirjastosta. Rauhoitti, kun sain jotain aikaan.

Kerran lähdimme ihastukseni kanssa samaa matkaa kerhoillasta kotiin ja pujahdimme hakalehtolaisen kerrostalon

rappuun. Istuimme välikerroksen portaalle ja halailimme. Karheat hiukset kutittivat. Tunsin hänen hengityksensä kasvoillani. Poika tuoksui maissilta ja hän suuteli pehmeän hätäisesti. En ollut varma, miten suudelman pitää vastata. Miten huulet laitetaan? Törröllekö? Raottaisinko huulia? Suljin silmäni. Kolmen suutelon jälkeen lähdimme rapusta. Hän talutti pyöräänsä ja minä leijailin vieressä. Hän odotti pysäkillä niin kauan, että minun bussini tuli. Katsoin bussin ikkunasta tuttuja peltoja ja taloja niitä näkemättä.

Kiharapää ja minä viestittelimme toisillemme oppitunneilla lappusilla. Niissä oli tärkeitä ajankohtaisia viestejä. Paperinpala oli taiteltu postimerkin kokoiseksi ja sen päällä oli sen nimi, jolle se oli menossa. Viesti kulki pulpetilta toiselle, kunnes se oli saajan kädessä. Opettajan käsiin laput eivät saaneet joutua. Se olisi ollut noloa. Lapuissa saattoi lukea, että tykkään susta tai tuletko koulun jälkeen Valion baariin. Tai mä en pääse tänään kerhoon.

Kun kerran olin monta päivää kipeänä, Kiharapää soitti ja kysyi, mitä minulle kuuluu. Hänellä oli minua ikävä.

8

Koti kiristi kuin ahdas vaate. Sitä oli pakko pitää päällä, vaikka hiersi ja kinnasi. Eikä riisuakaan voinut, sillä alastomuus, sehän se vasta hämmensi.

Saunoin yksin. Se saattoi olla äidin järjestämää, mutta sopi minulle. Lämmitin saunan. Tykkäsin siitä, koska osasin. Kuvista koivuklapeista rakensin pesällisen. Väleihin työnsin repimääni sytyketuohta. Sieraimet värähtivät mielihyvystä, kun haistoin palaneen tuohen tuoksun. Odotin, kunnes puut leimahtivat iloisesti. Laitoin peltiä pienemmälle.

Saunoin isän ja äidin jälkeen omassa rauhassa. Heitin löylyä irvistellen ja odotin hien valumista. Hinkkasin sormilla ihosta lepareita. Tarkastelin rintojani ja tuuhenevaa häpykarvoitusta ja alapäästäni. Siellä oli kova helmi. Vaahdotin hiukset ja seisoin suihkun alla pitkään. Katsoin itseäni saunakamarin huuruisesta peilistä. Vedin sormella sydämen kasvoja kehystämään. Sitten suttasin sen. Silmät punoittivat. Tykkäsin pehmeistä huulistani. Solmin raidallisen vohvelikankaisen kylpytakin vyön. Join hartain kulauksin äidin tekemää kylmää viinimarjamehua.